

ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

"Η ιστορική κληρονομία είναι "Εθνους είναι ό πιο άξετίμητος θησαυρός της ζωής του κι' άκομα: ό κοσμος ό ίδιος του παρελθόντος του ξαναζωντανεύοντας με τα κειμήλια, που του άφησαν οι πρόγονοί του. Γιατί τα έθνη, δεν άντλουν τη δύναμη της διαβίωσής τους, μόνο από τις παραδόσεις καὶ τους θρύλους τους, που άποτελούν τη πνευματική τροφή της υπαρξής τους.

Πιὸ γερά στεριώνονται στὰ πεπρωμένα του τὸ "Εθνος, μὲ τὴ λατρεία καὶ τὸ σεβασμό στὸ ἀντικείμενα, που τοῦ κληρονόμησαν ἐκεῖνοι, ματωμένα ἀπὸ τὴ θυσία κι' ἀγιασμένα ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὸ μόχθο νὰ σώσουν τὴν ἑστία καὶ τὸν βωμό. Κι' αὐτὸν τὸ θησαυρὸ τὸν μαζεύει, στοργικὰ καὶ μὲ λαχτάρα, ὅπως ἡ μέλισσα τὸ νέκταρ. Μὲ ὑπομονὴ καὶ προσοχὴ τὸν ἀποζητάει, ἀπὸ τὴ δίψα καὶ τὴν ἀνάγκη, νὰ γεμίσει τὴ ζωὴ τῆς ιστορίας του, γιατὶ τὰ κενά της είναι πάντα, που κόβουν τὴ συνέχεια μὲ τὸ παρελθὸν καὶ καταστρέφουν τὸ νόημα τῆς ζωῆς τοῦ δικοῦ του καιροῦ. Γι' αὐτὸ φτιάχνει τὰ μουσεῖα του καὶ μέσα στὶς αἰθουσές τους, στωριάζει τοὺς πολύτιμους θησαυροὺς τῆς κληρονομᾶς του. Τὸ έθνος ἔτσι δὲν αἰσθάνεται περηφάνεια μόνο, μὰ διδάσκεται κι' ὅλας. Δὲν στήνει τὸ βωμὸ τῆς λατρείας του, σ' ἔναν κόσμο, που πέρασε, μὰ πασχίζει, μαζὶ μ' αὐτό, νὰ κάνει τὸ νόημά του περιεβόμενο τῆς δικῆς του ζωῆς, που πάνω της θὰ στεριώσει τὶς λαχτάρες καὶ τοὺς πόθεν τῆς ἐποχῆς του. Τὰ μουσεῖα - που ἡ ιστορία τους είναι παλιὰ - ἀποτελοῦν, γιὰ τὰ έθνη, τοὺς πάναγνους ναούς, που, υέσα στὸν ἄγιο τους περίγυρο, ἔρχεται τὸ πνεῦμα τους προσκυνητὴς στὰ περασμένα καὶ - μὲ τὴ δύναμη, που παίρνει ἀπὸ δῶ - γίνεται ὕστερα ό άκαμπτος στρατοκόπος, γιὰ νὰ περάσει τὸ δρόμο τῆς ἀνάτασης πρὸς τὸ μεγάλο καὶ τ' ἀληθινό.

Στοὺς χρόνους, που περγάμε, τὸ Μουσεῖο δὲν είναι μόνο ό διαιλαλητής τοῦ μεγαλείου, που πέρασε. Αὐτὸ θὰ ήταν, σὰ νὰ σπέρναμε τὴν ιστορία μας, πάνω στὴν ἄγονη γῆ τοῦ στείρου θαυμασμοῦ. Στὴ χώρα μας, τοῦτο τὸ τελευταῖο, ἀποχτάει ξεχωριστὴ σημασία, γιατὶ, τὸ κάθε εἶδος ὑλικό, που μᾶς προσφέρνει ό τόπος μας, γιὰ τὴν ἴδρυση μουσείου, δείχνει τὴν ἀνεξάντλητη δημιουργική του δράση, ὅπως φανερώθηκε σὲ κάθη ιστορική του περίοδο. Καὶ μόνο μὲ τὴ παρακολούθηση της, τὴ συγκεντρωση τοῦ σκόρπιου ὑλικοῦ, τὴ σωστὴ κι' ἐπιμελημένη ταξινόμησή του, θὰ μπορέσουμε νὰ κάνουμε θετικὴ καὶ γόνιμη δουλειά. Στὸν έθνολογικὸ εἰδικὰ τομέα, που φτάνει μέχρι τὴ σύγχρονη ἐποχὴ,

τὸ ὑλικὸ πάντοτε αὐξάνει. Γι' αὐτό, καὶ τὸ έθνολογικό μας μουσεῖο, ἔχει συγκεντρώσει τὴ προσοχὴ τοῦ κράτους καὶ τὶς προσπάθειες ὅλων τῶν εἰδικῶν, στὸ ζήτημα αὐτό, ἐπιστημόνων μας. Απὸ τὸν καιρὸ, που ἰδρύθηκε, μέχρι σήμερα, ὥς ὁ κούρουστη προσπάθεια τῆς ιστορικῆς Εταιρείας - που στὰ στάθηκε κι' ὁ θεμελιωτής του τὸ 1853 - ἔκανε πραγματικά, τὸ έθνολογικό μας Μουσεῖο, στὸ σύνολό του, μιὰ ζωντανὴ καὶ συναρπαστικὴ ἀναπαράσταση τῆς ζωῆς τοῦ έθνους μας, ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ὡς τοὺς νεώτερους. Γιατὶ τὰ κειμήλια που τὸ στολίζουν, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη χρονολογοῦνται. Εἶναι μιὰ σειρὰ πλήρης καὶ χωρὶς κενὰ σχεδόν, ἀπὸ ἔργα, που, τὸ καθένα τους, μᾶς δίνει τὴν ἀμεσητὴν εἰκόνα τῆς τέχνης τῆς ἐποχῆς, που δημιουργήθηκε, τῶν ηθῶν καὶ ἐθίμων τῆς, τῶν παραδόσεων καὶ τῶν θρύλων τῆς. "Ἔτσι ἔχομε μπρὸς μας τὴν ιστορία μας σὲ εἰκόνες, σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀντικείμενα, που τὰ γέννησαν οἱ ἀνάγκες τοῦ βίου τῶν προγόνων μας..."

Τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὸ ὑλικὸ τοῦ έθνολογικοῦ μας Μουσείου, είναι ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ 21. Ἀντικρύζοντάς το, ὁ ἐπισκέπτης, νομίζει πὼς ζεῖ ἀνάμεσα στὸν κόσμο τῶν ἡρώων τῆς περιόδου ἐκείνης. Περνάει μπρὸς του, μ' δλη τοῦ τὴ μεγαλοπρέπεια, τὸ ματωμένο δράμα τοῦ "Εθνους μας, στὸν ἀγῶνα του, γιὰ τὴ λευτερία. Καὶ δὲν σταματάει, παρασιτεύοντας ἀπὸ ἵερο δέος καὶ βαθιὰ συγκίνηση, μονάχα μπρὸς στὰ ὅπλα τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ Νικηταρά, τοῦ Σάντα - Ρόζα καὶ τοῦ "Ψυλάντη, τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ τοῦ Κιαμήλ. Μὰ στέκεται, εὐλαβικά, νὰ διαβάσει τὰ ἔγγραφα καὶ τὰ χειρόγραφα, ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χέρι τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 21 γραμμένα. Βλέπει διάφορα ἀναμνηστικὰ ἀντικείμενα εἰκόνες, ἐνδιυασίες τοπικὲς τῆς ἀγωνιζομένης "Ελλάδας καὶ ἐπιπλα ἀπὸ τὰ σπίτια της. Εδῶ μέσα ὑπάρχει ἐπίσης καὶ βιβλιοθήκη μὲ ἀρχεῖο τῆς Νεώτερης "Ελλάδας..."

Στὴν αἴθουσα τῶν : οσωπογραφιῶν τῶν ἡρώων τοῦ ἀγῶνα, νοιάθουμε, στ' ἀλήθεια, πὼς βρισκόμαστε στὴ μέση τοῦ ὑπερκόσμιου χοροῦ τῆς λειτουργίας καὶ τῆς δόξας, που τὸν σέρνουν οἱ σεμνοὶ αὐτοὶ πρόγονοί μας. "Αθελά μας ό νοῦς, τοὺς ἀκολουθεῖ στὸν θριαμβικὸ τους δρόμο καὶ τὸ παρὸν χάνεται στὸ περασμένο, που ἐδῶ μέσα, δίνει τὸ δικό του περιεχόμενο στὶς σκέψη μας, γιὰ νὰ γίνει βίωμά μας πιά..."

Μαζὶ μὲ τοὺς "Έλληνες ἥρωες τοῦ ἱεροῦ Αγῶνος περνοῦν τὸν ἴδιο δρόμο τῆς ἀθανασίας κι' οἱ φιλέλληνες, που ἔκανεν

λιβανωτό, στὴ λευτεριὰ τοῦ ἔθνους μας, τὴ θυσία τῆς ζωῆς τους. Ἀδελφωμένες οἱ προσωγραφίες τους είναι ἐδῶ, μὲ τὶς ἄλλες τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν, που ἀνάμεσά τους δὲν λείπουν κι' οἱ ἥρωες τοῦ Σουλίου, τῆς Κρήτης, κι' οἱ ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας... Τὸ μουσεῖο ἐπίσης είναι πλουτισμένο μὲ συλλογὴ ἀπὸ σφραγίδες, νομισματόσημα, μετάλλια, παράσημα κι' ἔνα σωρὸ ἄλλα ἀνθύμια, ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ 21. "Ἔτσι ζούμε ἐδῶ μέσα, σ' δλη τὴ ζωντάνεια τῆς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κι' ἀγγίζουμε κάθε πτυχὴ τῆς ιστορίας της.

Ἐδῶ άκόμα βρίσκεται καὶ μιὰ μαρμάριν κόρη, που ὁ περίφημος γάλλος γλυπτης Δαυὶδ Ἀνδρέ τὴ σκάλισε πάνω στὸν τάφο τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Ἐντύπωση ξεχωριστὴ πάλι προκαλοῦν κι' οἱ ὑδατογραφίες τοῦ Λοχαγοῦ Κελεμπέργερ, μὲ σκηνές ἀπὸ τὸ 21, που μᾶς δίνουν κομμάτια δόλοκληρα ἀπὸ τὸ έθνικό μας ἐπος. Ἀπεικονίζουν μὲ δύναμη τὴν ἐλληνικὴ ζωὴ, γιατὶ ὁ δημιουργός τους ἔζησε τότε στὸν τόπο μας... Τίποτα δὲν ξεχνάει ἡ χώρα τούτη. Γιατὶ κι' ἡ πιὸ μικρὴ λεπτομέρεια τῆς ιστορίας της, είναι τόσο γερὰ δεμένη μὲ τὴ ζωὴ τῆς τὴν ἴδια, που, ἡ παραλειψὴ της, χολάει τὴν ἀμονικὴ συνέχεια, ἀπὸ τὸ περασμένο στὸ τωρινό, που πρέπει νὰ χαρακτηρίζει τὸ μεγάλο μὲ τὸ πολιτισμένο, στὴν προσδετική τους ἔξελιξη. Γι' αὐτὸ κι' ἀπὸ τὸ ἀγαπημένο της θετὸ γιό, τὸν ὀλόπαθο τραγουδιστὴ τοῦ ἀγῶνα καὶ τῆς δύμορφιᾶς της, Βύρωνα κράτησε καὶ φύλαξε μὲ στοργὴ γι' ἀνάμνηση, τὸ κρεββάτι, που ἔξεψησε, τὸ κράνος καὶ τὶς προσωπογραφίες του. Αύτὰ τὰ λίγα, μὰ τόσο πολύτιμα, γιὰ τὸν τόπο, που χάρισε ό μάγος βάρδος τὰ τραγούδια του κι' ἀφησε τὴ στερνή του πνοή, είναι, που δένουν τὴ θύμησή μας στέρια, μὲ τὸ ἔργο του στὸν τόπο μας...

"Ἔτσι τὸ έθνολογικό μας Μουσεῖο, γίνεται ἡ φωνὴ τοῦ περασμένου μὲσα στὸ τώρα, γιὰ νὰ μᾶς μιλήσει, στὸ συνταίρισμά της αὐτό, τὶς καινούργιες δύμορφιές, που τὸ στολίσουν, μελλούμενα, τὴ ζωὴ μας..."

Τὸ ὑλικό, που ἀναφέρεται στὸ 21 δὲν σώνεται ως ἐδῶ. Περιλαμβάνει ἀκόμα ἔνα ἀντίγραφο τοῦ Κερικυραίου ζωγράφου Κογεβίνα, ἀπὸ τὴ περίφημη σύνθεση τοῦ Δελαικρουά γιὰ τὴ

σφαγὴ τῆς Χίου, που δρίσκεται σήμερα στὸ Μουσεῖο τοῦ Λούμπρου, στὸ Παρίσι. Ἀντικρύζοντάς τὸν πίνακα αὐτὸν ξυπνοῦν στὸ νοῦ μας τὰ θαλασσινὰ κατορθώματα τῶν προγόνων μας. Καὶ πρὶν ἀκόμα προφτάσουμε νὰ στείλουμε τὶς πρώτες μας δεήσεις στοὺς μπουρλουτιέρηδες τοῦ ἀγῶνα, μένουμε σὰν σὲ προσευχή, μπρὸς στ' ἀκρόπρωρα τῶν καραδιών τῆς "Υδρας. Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ποὺ προσέφεραν τὰ περισσότερα στὸν Αγῶνα καὶ γενατίζουμε ἀνίκρι στὸ μικρὸ δόμοιώμα τοῦ πρώτου ἀτμοκίνητου πλοίου μας, τὴ «Καρτερία». Στὸ Μουσεῖο τοῦτο μέσα είναι κι' ὁ θρόνος τοῦ "Οθωνα, μαζὶ μὲ τὸ γραφεῖο καὶ τὸ θρόνο τοῦ βασιλέως Γεωργίου ΙΑ'. Συντροφιά τους έχουν τὰ ἀνθύμια, που μᾶς ἀφησε ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίνος ΙΒ'.

"Ο ἐπισκέπτης περνῶντας ἀπὸ τὴ μιὰν αἴθουσα στὴν ἄλλη, ἀλλάζει σύγχρονα καὶ τὶς ἐποχές τῆς ιστορίας τοῦ ἔθνους μας, γιατὶ βρίσκεται μπρὸς σὲ κειμήλια μιᾶς καινούργιας του περιόδου. Τὰ ἔργα αὐτά, που δλέπουμε ἐδῶ, κράτησαν, ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ καιροῦ τους, τὸ βαθύ της νόημα καὶ τὸ λένε σὲ μᾶς, μὲ τὴ τόσο γνώριμη γλώσσα τῆς τέχνης της πού τὸ καθένα τους έχει τρυπωμένη ἀνεξίτηλα πάγω του. Τὰ διαβάζουμε βουβά, κι' ὁσο πιὸ προσεχτικὰ σκύβουμε στὴν ἔννοια τους, τόσο καὶ πιὸ πολλὸ ξαστερώνει στὸ νοῆμα τοῦ τού. Πανοπλίες φράγκικες, σκορπίων τὰ στημένες, μᾶς διαπλέουμε στὸ μουσεῖο μας τὶς προσωπογραφίες, σὲ μικρὸ σχῆμα, τῶν αὐτοκρατόρων της. Σεμνοί, αὐστηροπόλοι, οἱ πιὸ πολλοί, συμβολικὲς μορφές τοῦ μεγαλείου, πούσεσσε φαίνονται, ἀκόμα καὶ σήμερα, νὰ ζοῦμε μὲ τὴν ίδεα τῆς αἰώνιας πόλης, μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ ταμπλά τους. Πανοπλίες φράγκικες, σκορπίων τὸν ἀπόπτες σταυροφόρους, που κυνηγούσαν τὴν θαυμασμούσαν τὴν θετὸν τόπο τοῦ ιερού μας τὶς προσωπογραφίες, σὲ μικρὸ σχῆμα, τῶν αὐτοκρατόρων της. Σεμνοί, αὐστηροπόλοι, οἱ πιὸ πολλοί, συμβολικὲς μορφές τοῦ μεγαλείου, πούσεσσε φαίνο

Χειμώνας 1940 - 41

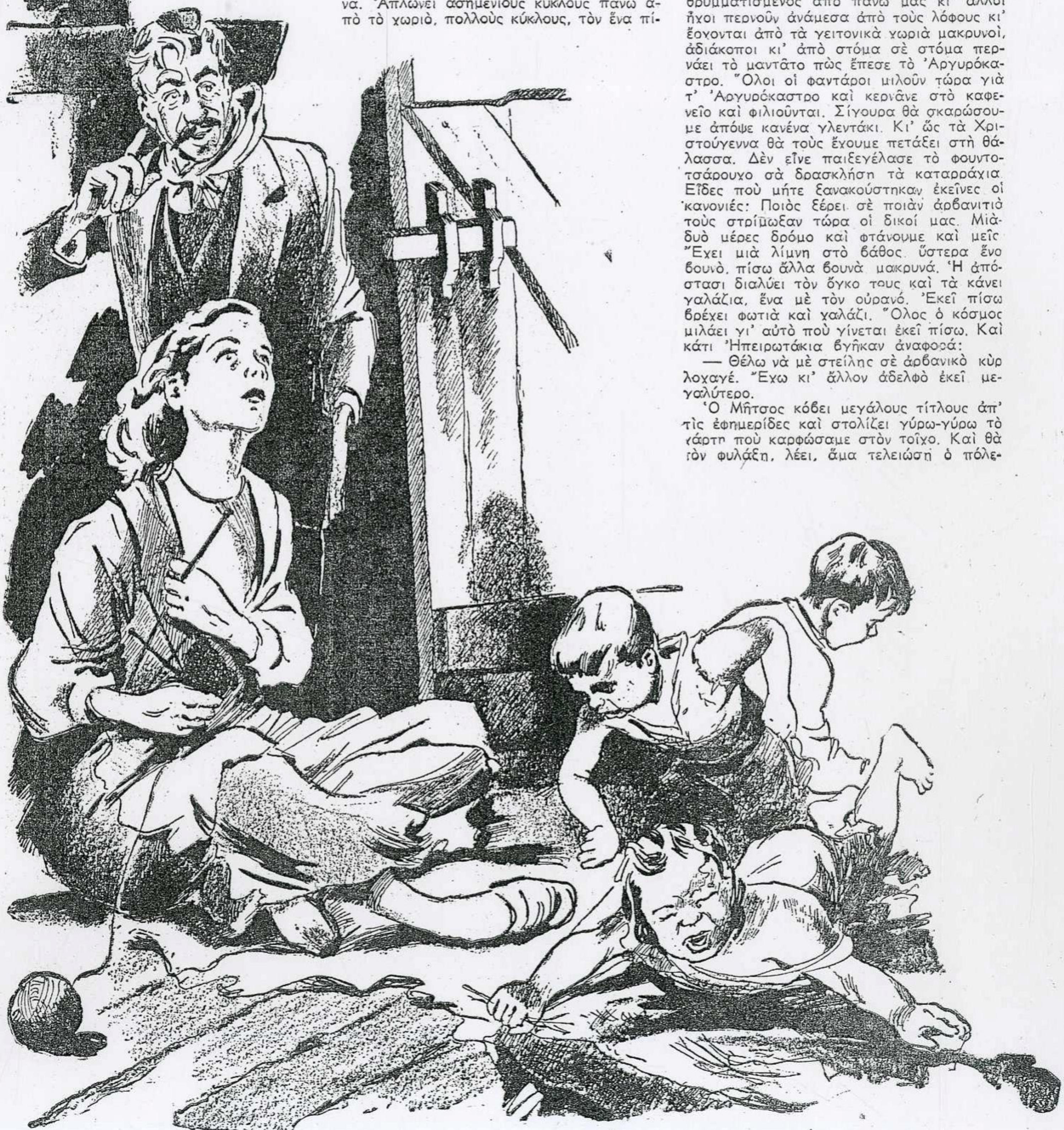
ΣΚΗΝΕΣ ΑΠ' ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ

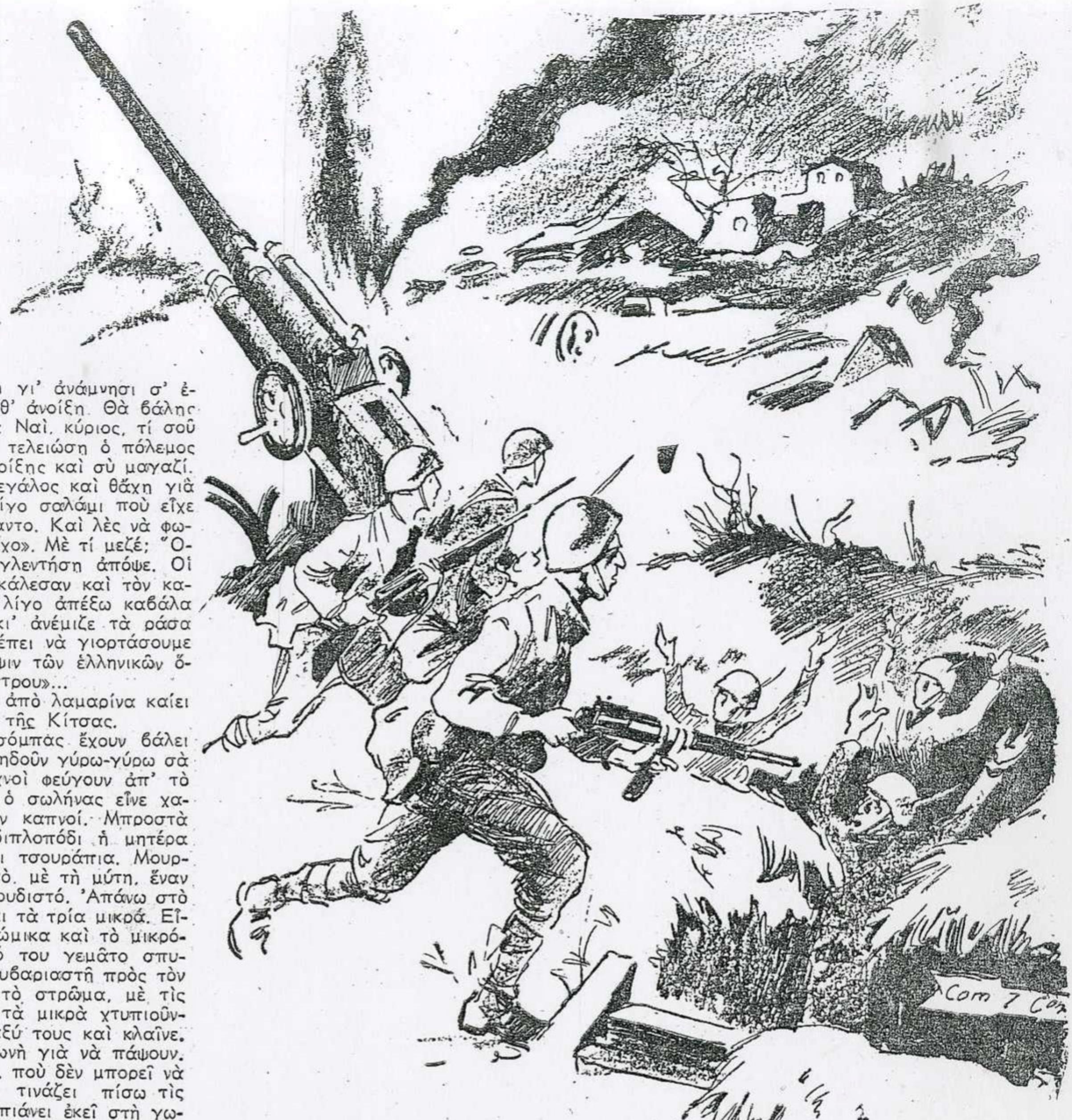
ΤΟΥ Κ. ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗ

Εινέ πολλή ώρα ποὺ ἀκούγεται ἡ καμπάνα. Άπλωνει ἀσημένιους κύκλους πάνω ἀπὸ τὸ χωριό, πολλοὺς κύκλους, τὸν ἔνα πί-

σω ἀπ' τὸν ἄλλον καὶ οἱ κῦκλοι μπερδεύονται καὶ φαγίζουν. Ο ἥχος τοὺς πέφτει θρυμματισμένος ἀπὸ πάνω μας κι' ἄλλοι ἥχοι περνοῦν ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς λόφους κι' ἔσχονται ἀπὸ τὰ γειτονικὰ χωριὰ μακρυνοὶ, ἀδιάκοποι κι' ἀπὸ στόμα σὲ στόμα περνάει τὸ μαντάτο πὼς ἔπεσε τὸ Ἀργυρόκαστρο. "Ολοὶ οἱ φαντάροι μιλοῦν τώρα γιὰ τὸ Ἀργυρόκαστρο καὶ κεριάνε στὸ καφενεῖο καὶ φιλιοῦνται. Σίγουρα θὰ σκαρώσουμε ἀπόψε κανένα γλεντάκι. Κι' ὡς τὰ Χριστούγεννα θὰ τοὺς ἔχουμε πετάξει στὴ θάλασσα. Δὲν εἶνε παιχεγέλασε τὸ φουντοσάρουνο σὰ δρασκλήση τὰ καταρράχια. Εἰδες ποὺ μήτε ξανακούστηκαν ἐκεῖνες οἱ κανονιές: Ποιὸς ξέρει σὲ ποιὰν ἀρβανιτὶο τοὺς στρίμωδαν τώρα οἱ δικοί μας. Μιὰδυὸ μέρες δρόμο καὶ φτάνουμε καὶ μεῖς "Εχει μιὰ λίμνη στὸ βάθος. Ήστερα ἔνο βουνό, πίσω ἄλλα βουνὰ μακρυνά. Η ἀπόστασι διαλύει τὸν δγκο τους καὶ τὰ κάνει γαλάζια, ἔνα μὲ τὸν οὔρανό. Ἐκεὶ πίσω βρέχει φωτιὰ καὶ χαλάζι. "Ολος δὲ κόσμος μιλάει γι' αὐτὸ ποὺ γίνεται ἐκεὶ πίσω. Καὶ κάτι Ἡπειρωτάκια βγῆκαν ἀναφορά: — Θέλω νὰ μὲ στείλης σὲ ἀρβανικὸ κύριο χαγαγέ. "Εχω κι' ἄλλον ἀδελφὸ ἐκεὶ μεγαλύτερο.

"Ο Μῆτσος κόβει μεγάλους τίλους ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες καὶ στολίζει γύρω-γύρω τὸ κάρτο ποὺ καρφώσαμε στὸν τοῦχο. Καὶ θὰ τὸν φυλάξῃ, λέει, ἅμα τελειώσῃ ὁ πόλε-





μος νὰ τὸν καρφώσῃ γι' ἀνάμνησι σ' ἐκεῖνο τὸ μαγαζὶ ποὺ θ' ἀνοίξῃ. Θὰ βάλης ἐσύ ρεφενὲ γιὰ κρασί; Ναι, κύριος, τί σου πέρασες ἡ ίδεα. "Αμα τελειώσῃ ὁ πόλεμος δὲ θὰνε δύσκολο ν' ἀνοίξῃς καὶ σὺ μαγαζί. "Ο τόπος μας θὰνε μεγάλος καὶ θάχη γιὰ ὅλους ψωμί. Ξέρεις λίγο σαλάμι ποὺ εἶχε ὁ μπακάλης. Σγινε ἄφαντο. Καὶ λές γὰ φωνάζουμε καὶ τὸ «κανάρχο». Μὲ τί μεζέ; "Ολος ὁ κόσμος θὰ τὸ γλεντήσῃ ἀπόψε. Οἱ ὀδιωματικοὶ φαίνεται κάλεσαν καὶ τὸν καλόγερο. Πέρυσε πρὶν λίγο ἀπέδινα καβάλα στὸ γαϊδουράκι του κι' ἀνέμιζε τὰ ράσα του κι' ἔλεγε πῶς πρέπει νὰ γιορτάσουμε δλοι «ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῶν ἑλληνικῶν δπλῶν τοῦ Ἀργυροκάστρου»...

Μιὰ χαμηλὴ σόμπα ἀπὸ λαμαρίνα καίει νύχτα-μέρα στὸ σπίτι τῆς Κίτσας.

Στὸ ἄνοιγμα τῆς σόμπας ἔχουν βάλει τὴν χύτρα. Οἱ φλόγες πηδοῦν γύρω-γύρω σὰ μικρὲς χορεύτριες. "Αχνοὶ φεύγουν ἀπ' τὸ καπάκι καὶ πιὸ ψηλὰ ὁ σωλήνας εἰνε χαλασμένος καὶ βγαίνουν καπνοί. Μπροστὰ στὸ σόμπα κάθεται διπλοπόδι ἢ μητέρα τῆς Κίτσας καὶ πλέκει τσουράπια. Μουρμουρίζει κι' ἔναν σκοπὸ, μὲ τὴ μύτη, ἔναν παράξενο σκοπὸ, τραγουδιστό. "Απάνω στὸ φαρδὺ μπάσι κυλιοῦνται τὰ τρία μικρά. Εἶνε μισογυδυμένα καὶ βρώμικα καὶ τὸ μικρότερο ἔχει τὸ πρόσωπό του γεμάτο σπυριά. Τὸ σεντόνι ἔχει κουδαριαστὴ πρὸς τὸν τοίχο κι' ἔμεινε μόνο τὸ στρῶμα, μὲ τὶς ραφὲς ξυλωμένες. Καὶ τὰ μικρὰ χτυπιοῦνται καὶ δέρινονται μεταξύ τους καὶ κλαίνε. "Η Κίτσα βάζει μιὰ φωνὴ γιὰ νὰ πάψουν. Εἶνε μιὰ φωνὴ δροσερὴ, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ γίνη ἄγρια. "Υστερα τινάζει πίσω τὶς μπούκλες της καὶ ξαναπιάνει ἐκεὶ στὴ γωνιὰ τὸ σχολικό της βιβλίο. Τὰ μικρὰ ξανακλαίνε. "Έκεῖνο μὲ τὰ σπυριὰ βγάζει ἀπ' τὸ στρῶμα τὸ χόρτο καὶ τὸ σκορπίζει. Τ' ἄλλα δυὸ ἔπεσαν ἀπ' τὸ μπάσι καὶ κλαίνε. "Ο κύρος Ιορδάνης τὰ παίρνει μπροστά του, σφουγγίζει τὶς μύτες τους μὲ τὴν ἀκρη τοῦ φουστανιοῦ τους, τὰ φιλάει στὰ μαλλιά κι' ὑστερα τὰ σπρώχνει ἥσυχα-ἥσυχα, νὰ συνεχίσουμε τὴν κουβέντα μας.

Εἶνε κοντούλης, μ' ἔνα ἰσχνὸ, μελαψὸ δέρμα. Δυὸς βαθείες αὐλακιές χαρακώνουν, σὰν παρενθέσεις, τὰ μάγουλά του, ὡς τὶς γωνίες τῶν χειλιών. "Η γυναίκα του ἔχει δίπλα της τὸ μπουκάλι καὶ μᾶς γεμίζει κάθε τόσο τὰ ρακοπότηρα, δίχως νὰ στκωθῇ. Μερικὲς τρίχες ἀπ' τὰ μαλλιά της ἔχουν πέσει μπροστὰ, ὡς τὸ στόμα της. "Έχουν καὶ κάτι μικρὲς σταγονίτσες σάλιο, καθὼς μιλάει, ποὺ γυαλίζουν μπρὸς στὴ φωτιά.

— Κοσάρα κὲν δθασεν γρήγορις. "Αμα ύπομονὴ γινέτεν, τυρίον καλὸν, ψωμίον καθάριον ὅδα δάνωμεν...

Κάθε φορὰ ποὺ μιλοῦν, χαμογελάω ἀδριστα, τάχα πῶς κατάλαβα καὶ πῶς συμφωνῶ. "Κι' εἶνε φορὲς ποὺ δὲν περιμένουν νὰ συμφωνήσω κι' ἡ θέσις μου γίνεται δύσκολη. "Η Κίτσα μαντεύει καὶ μπαίνει τότε στὴν κουβέντα μας νὰ μὲ δοηθῆστη. "Οχι, εὔχαριστω, δχι τραπέζι, Γιατὶ νὰ μπῆτε στὸν κόπο...

"Ο Ιορδάνης δὲν ἐπιμένει ἄλλο. Γιὰ γὰ πῶ δχι, θὰ πῆ πῶς δὲ θέλω. Χαμογελάει μόνον. Χαμογελάει ἀγαθὰ, μὲ τὰ μάτια του,

μὲ τὰ χεῖλια, μὲ τὶς ρυτίδες. "Εγὼ λέω νὰ βάνωμεν ἀνὰ ἔνα οὐζον. Νὰ βάνωμεν!

Εἶνε ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν καρδιά τους γεμάτη ἀπὸ καλωσύνη. Πόσο λυπήθηκαν ἐκεῖνο τὸ βράδυ ποὺ πρωτοπήγα, νὰ μὴν ἔχουν κουβέρτα περισσευόμενη. "Ομως βρήκαν ἔνα σακὶ καὶ τὸ γέμισαν μὲ καλαμποκόφυλλα, γιὰ στρῶμα. Θὰ γλύτωνα τὴν κουβέρτα ποὺ ἔρριχνα κάτω στὸ πάτωμα. Τότε ἡ Κίτσα ἔσκυψε στὸ αὐτὶ τῆς μητέρας της κι' ὑστερα ἀπὸ λίγο μοῦ ἔφερε δυὸ αὐγά. Δὲν ἥθελαν χούματα. Τόνομά του ωτῆσε μόνον δὲν ιορδάνης καὶ τὸ ἐπανέλαβε καὶ στοὺς ἄλλους, σὰν αὐτὸ νὰ ἥταν ἡ πληρωμή τους.

— Μπαζίλης, τοῦνωμα.

Δουλεύει μπαλωματής στὴ Ροδόπολι. "Ι τὸ δάνη τσαγγάρικο δταν ωτήσης, ὅλοι ξέουν, λέει. Κάθε βράδυ γυρίζει μὲ τὰ πόδια στὴν δόγητρια. Στὸν ὥμο του κρέμεται πάντα ἔνα σακκοῦλι μὲ ψώνια. "Οταν δὲν πηγαίνει καλὰ, τὸ σακκοῦλι ἐπιστρέφει ἀδειο. "Ομως στὴν τσέπη του πάντα θὰ βρίσκωνται λίγα ζαχαράτα γιὰ τὰ παιδιά. Καὶ τὰ μικρὰ συνήθισαν, μπερδεύονται στὰ πόδια του μόλις μπῆ καὶ φωνάζουν. Αὐτὸς χαμογελάει ἥσυχα-ἥσυχα, τοὺς μοιράζει κουφέτα, ὑστερα τὰ σηκώνει ἔνα-ἔνα στὰ χέοια του καὶ τὰ φιλεῖ. "Η Κίτσα ἔγει ζεστάνει στὴ σόμπα νεῳ καὶ τὸν δοηθῆσει νὰ τριλύνη τὰ πόδια του.

"Αν εἶχε βιβλία, θὰ διάθαζε. "Ομως δὲν

έχει, οὔτε καιρὸ ἔχει. Κι' εἶνε περίεργος γιὰ ὅλα καὶ γιὰ ὅλα ζητάει γνῶμες. Στὸ τέλος λέει καὶ τὴ δική του, μ' ἔγαν τρόπο σὰ νὰ μὴ τὴν παραδέχεται πιά. Μόνο αὐτὸ δὲν κατάλαβε καὶ ἀπόρησε πολὺ, νὰ μὴν έρω τὴ λαϊκὴ ἀποταμίευσι, κι' οὔτε νάμαι γραμμένος. Πληρώνεις κάτι τὸ μῆνα καὶ σοῦ στέλνουν ἔνα σωρὸ πράγματα. Αύτοι ἔλαβαν κι' ὅλας τὸ ξυπνητήρι, τὸν καθρέφτη... Πρώτα-πρώτα ἔλαβαν τὸ γραμμόφωνο, ποὺ τοδωσαν τώρα στὴν καντίνα γιὰ τοὺς φαντάρους. Πρέπει καὶ γὼ νὰ γραφτῷ. Πληρώνεις κάτι τὸ μῆνα καί...

Κάτι λέει ἡ μητέρα τῆς Κίτσας καὶ φαίνεται ἀνήσυχη. Καὶ ἡ Κίτσα ἀπαρατάει τὸ βιβλίο της καὶ σηκώνεται νὰ ἔξηγήσῃ. Ρωτάει, λέει, ἀν θὰ γίνη πόλεμος στὸ χωρίο κι' ἀν πρέπει νὰ σηκωθοῦνε γιὰ φύγουν. Μήπως δὲν τἀ- καὶ μόνη της, ποὺ σκάβουν γιὰ πόλεμο; Καὶ πίσω ἀπ' τὸ λόφο, ποὺ πήγε γιὰ ξύλα, τὴ σταμάτησε δὲ φαντάρος. Ξέρει αὐτὴ, φκιάνουν ἔνα υπόγειο νὰ φυλάξουν φυσίγγια. Γιατὶ νὰ τὸ κρύβω, ἀφοῦ θὰ γίνη πόλεμος; Καὶ ποὺ θὰ τ' ἀφήσουν τὰ βόδια τους καὶ τὸ σπίτι καὶ τὸ χωράφι;

"Ο Ιορδάνης σηκώνεται ὅρθιος. Χτυπάει τὸ πόδι στὸ πάτωμα, σηκώνει ψηλὰ τὸ κεφάλι του καὶ φωνάζει, φωνάζει, λόγια ἀπανωτὰ, λάζια, ποὺ μοιάζουν νὰ εἶνε περήφανα. "Η Κίτσα ξανασκύβει στὸ βιβλίο της. ή γυναίκα λουφάζει στὴν ἀκρη της. ὅσο καὶ τὰ μικρὰ σταμάτησαν γιὰ μιὰ στικμὴ καὶ τὰ τρία, τὸ κλάμα τους.

Κύρτας Κρυστάλλης

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ
ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΤΑΝΗΣ.

‘Ο αίτυχος ποιητής μὲ τὸ βαθειὰ πονε-
μέρο κορμὶ ἀπ’ τὸ βαρὺ νόστο καὶ τὸ πι-
κρὸ μαράζι. τώρα, ἡσυχος πιὰ, βουβός κοι-
μάται τὸν ὑπνο, ποὺ, τόσο ἀνοικτήρμονα,
τοῦ ἔταξεν ἡ μοῖρα. Κλείσαν, προχτές ἀ-
κόμα, 56 χρόνια ἀπὸ τότε, ποὺ, μὲ αὐλα-
κωμένο ἀπ’ τὸ «κρυφοδόσκημα» τοῦ ἀπαί-
σιου πυρετοῦ του πρόσωπο, μὲ θαμπά τὰ
μάτια ἀπ’ τοὺς καῦμοὺς τῆς ξενητειᾶς καὶ
χέρια τρεμάμενα σὲ μιὰ ἱκέτευσι τεντωμέ-
να, φώναζε. σὲ μιὰ δραματικὴ ἐπίκλησι.
σπαρακτικά:
Παρακαλῶ σε, σταυραητὲ, γιὰ χαμηλώσου λί-

(γο...
Πάρε με πίσω στὰ βουνά, τί θὰ μὲ φάῃ ὁ
(κάμπος...

“Οσο, ὅμως, κι’ ἀν δενόταν μὲ τὴ ζωὴ
τῶν 26 χρόνων, κάποιαν εὐγὴ, προτοῦ σκα-
ρίσουν ἀκόμα τὰ κοπάδια, εἶχε πετάξει,
κιόλας, ἡ ψυχὴ του, ἀντάμα μὲ τὶς αὔρες
τῆς παρθένας καταχνιᾶς, γιὰ τὶς κοντινὲς
πιὰ κορφὲς τοῦ «πατέρα» του Πίγδου.

Ξημέρωνε Μεγάλη Πέμπτη κι’ οἱ καμπά-
νες ἡχούσαν λυπητερά... Κάποια φλογέρα
ἔφτανε, ἀπόκοσμα, νὰ λαλῇ θαμπά ἔνα
σκοπὸ σὰ μοιρολόγι... Τὰ κουδούνια, σὰ σὲ
πρόγγο, βρόντησαν βίαια... Τὰ ούρλιάσμα-
τα τῶν μαντρόσκυλων προμηνούσαν, ἀπ’
τὴ νύχτα τώρα, κακό...σκοῦμσα ἀπ’ ἀγριο-
πούλια καὶ ρέκασμα ἀετοῦ ἀλάλαξε στὰ
ούρανια...κι’ ἔπειτα, σιγὴ, βουδαμάρα κλα-
μένη ἔστρωνε μὲ τὴν πρωϊνὴ δροσιὰ τ’ Ἀ-
πρίλη ἐνῷ μονότονος, βαρὺς καὶ συρτὸς
ἀκουόταν ὁ ἵσος τοῦ ποταμοῦ—πάντα σὰν
αἰώνιο θρηνιό...

‘Ο Τσέλιγγας εἶχε πεθάνει...
«Ἀπὸ τὰ δρακόλιμνα ξωθιές, νεράδες ἀπ’
(τὶς βρύσες,
καὶ σταυραετοὶ γαμφόνυχοι, εἶταν ἡ συντρο-
(φιά του... (Δ.Μ.)

“Ἐτσι, ἔνα πραγματικὸ διαμάντι, τὸ ὄ-
ποιον, ὅσο κι’ ἀν ψάξουμε τὴ σημεινὴ σκω-
ριὰ, δὲ θὰ τὸ βροῦμε ξανὰ, χάθηκε. Κακὴ,
βένιασια, τοῦ στάθηκεν ἡ μοῖρα τοῦ ποιητῆ.
‘Ανάλγητη, μπροστὰ στὸν πόνο του, ἡ Κοι-
νωνία. Ἀλλὰ, καὶ μὲ τὰ δυὸ, πάλεψε ἀν-
τρίκια. Κι’ ἔπεισε... “Ἐπεσε ὅταν εἶχε πά-
ρει πιὰ τὸ στεφάνι τῆς δύμορφης καὶ μεγά-
λης Νίκης. ”Ἐπεσε τότε, ποὺ ξεπέρασε τὸν
ἄνθρωπό, τότε ποὺ εἶχε γίνει, ὅπως, πολὺ¹
σωστὰ, εἶπε, εἰδικὰ γι’ αὐτὸ, ὁ Παλαμᾶς,
«ὁ ποιητὴς ποὺ γίνεται λαός!...».

‘Ο Κώστας Κουστάλλης γεννήθηκε στὸ
χωρὶο Συράκο, τοῦ νομοῦ Ιωαννίνων, τὸ
1868. Τὸ ἴδιο νωρὶδ, μᾶς ἔδωσε τὸν Κωλ-
λέτη, τὸν Ψαλίδα, τὸν Ζαλοκώστα. ‘Ο πατ-
ποῦ του Δῆμος-Κρυστάλλης (καθὼς λέ-
νε, αὐτὸ του τ’ ὄνοια, τὸ πήρε, γιατὶ, φο-
ροῦσε κάτασπρη σὰν κρούσταλλο φουστα-
νέλλα), εἶταν ἀπ’ τὰ κεφάλια τοῦ χωριοῦ
καὶ, πιὸ πέρα, γνωστὸς γιὰ τὴ φιλοπατρία
του. ‘Ο πατέρας του, πάλι, Δημήτριος Κρυ-
στάλλης. ὑπῆρξε μεγαλέμπτορος στὰ Γιάν-
νενα καὶ, σὰν ἄξιος τῆς γενιᾶς του, ὑπό-
φερε ἀπ’ τοὺς Τούρκους πολλὰ γιὰ τὴν πα-
τριωτικὴ του δρᾶσι. Μάλιστα, ὅταν ἦρθε
ἡ ἀπὸ Γερμανὸ, Αύστριος... “Ἄγγλο καὶ
Γάλλο ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν διαχάραξι συνό-
ρων στὴν Ήπειρο, ὁ Δημήτριος Κρυστάλ-

λῆς διέθεσε τὴν περιουσία του καὶ ριψο-
κινδύνευσε γιὰ νὰ πάρῃ χωρὶς ὅμως καὶ
νὰ τὸ πετύχη δυστυχῶς, στὸ Ελληνικὸ τὸν
Συράκο.

Γ! αὐτὸ, κι’ ὁ μικρὸς Κώστας, εἶχε, ἀ-
πὸ πατρικὴ κληρονομιὰ, τὴν ἀγάπη του
γιὰ τὸν Συράκο. Ἀκόμα παιδὶ στὸ γυμνά-
σιο τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ἔφτιαξε τὸ
πρῶτο ἐπικό του ποίημα «ΑΙ ΣΚΙΕΣ ΤΟΥ
ΑΔΟΥ», τὸ ὄποιον, μὲ χρήματα τοῦ πατέ-
ρα του, τύπωσε στὴν Αθήνα καὶ, κατόπιν,
έκυκλοφόρησε στὴ σκλάβα πόλι (Γιάννε-
να). Τότε, οἱ Τούρκοι ἔνοιωσαν ἔναν ἀπί-
στευτα πελώριο ὄγκο νὰ αἰώρεῖται πάνω
ἀπ’ τὰ διπλὰ κάστρα τοῦ Ἀλῆ. ἐνῷ, ἀπ’
τὴν ἄλλη μερὶ, οἱ Ρωμαῖοι βλέπεπαν ἔνα
νέο Δάντη νὰ ξεπηδᾷ μέσ’ ἀπ’ τ’ ἄσματα



τῶν «σκιῶν», “Ἐτσι, ὁ καταραμένος Α. Μαρ-
γαρίτης, τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας, γιὰ
νὰ ἐκδικηθῇ, πρῶτα τὸν πατέρα του προι-
τῆ, δὲ δόποιος, κάποτε, ποὺ τοῦ ζήτησε τὸν
Κώστα νὰ τὸν σπουδάσῃ στὸ Βουκουρέστι,
σὲ ἀπάντησι. τὸν χαστούκησε δυὸ φορὲς,
καὶ, δεύτερα, γιὰ νὰ πνίξῃ τὸ βλαστὸ στὴ
γένησί του, ἐπρόδωσε τὸν Κώστα καὶ τὶς
«σκιές» του στοὺς Τούρκους. ‘Απὸ δῶ καὶ
πέ. χ ἀσχίζει μιὰ τραγικὴ περιπέτεια ζωῆς
στὰ ξένα γιὰ τὸν ποιητῆ, ποὺ τόσο ἀγάπη-
σε στὰ βουνὰ μὲ τοὺς θρύλους καὶ τὰ κο-
πάδια.

“Υστερα ἀπὸ μιὰ δλόκιληρη ὁδύσσεια, ἔ-
φτανε στὴν Αθήνα, ὅπου γνώρισε τὴν πιὸ
σκληρὴ ἀφιλοξενία καὶ τὴν ἀδίρητη φτώ-
χεια τῆς πικρῆς ξενητειᾶς. “Ολοι ἔκκω-
φευσαν ἢ, καλλίλογοι, τούκλεισαν τὴν θύρα.
Τὸ παιδὶ ποὺ ἦρθε γεμάτο δύνειρα καὶ μὲ
νίλιες δσες ἐλπίδες νὰ τὰ δῆ πραγυα-
ποιημένα στὴν πόλι μὲ τὰ μάρμαρα, ἔσυρε,
γιὰ πέντε χρόνια, κάτω ἀπ’ τὸν καψερὸ ί-
σκιο τοῦ ἐκμηδενιστικοῦ ὄγκου τῆς ἄχαρης
πολυκατοικίας τὸ νόστο καὶ χάθηκε, σὰ
λουλούδι στὴν ἄμμο, στὴ σκόνη μέσ’ στοῦ
ἀθηναϊκοῦ πεζοδρομίου.

‘Αναγκάστηκε νὰ γίνη τυπογράφος, ὑπάλ-
ληλος στοὺς Σ.Π.Α.Π. καὶ, μιὰ φορὰ, γραμ-
ματέας, γιὰ λίγο, στὴ βραχύζωη ἐφημερίδα
«Ἐδβομάς». ‘Απὸ τ’ ἀνάλια κι’ ἄραχλα ύ-
πόγεια τῆς δόδου ο Θεοφαλμιατρείου, ἔγρα-
φε:

Τί θέλω γὰ στὴ χλαλοὶ τοῦ κόσμου, ποὺ μ’
(ἀρρώστησε,
καὶ στὰ λιοπύρια τὰ βαριὰ, τὰ καταμεσημέ-
(ρια,
ποὺ μ’ ἔρρεψαν, ποὺ μ’ ἔλυσαν, ποὺ μ’ ἔχουν
(καταντήσει
“ίσκιο μαζὶ καὶ φάντασμα; “Οθε διαβῶ ἢ πά-
μαιάζω φριχτὸς βρυκόλακας τριπλοκάταραμέ-
(νος...
(χειρισμός...

‘Απὸ κεῖ πῆρε τὸ χτικιό, ποὺ, μαζὶ μὲ
τὰ φαρμάκια τῆς ξενητειᾶς καὶ τὸν ἀκοί-
μητο πόθῳ τοῦ χωριοῦ, τὸν ἔφερε, πετσι-
καὶ κόκκαλο, στὸν τάφο. Πόνεσε πολὺ ὁ
ποιητής. Πόσο σπαραγμὸ έχουν τὰ τραγού-
δια του:

Ποὺ νὰ τὸν πῶ τὸν πόνο μου, ποὺ νὰ τὸν ἀ-
(πορρίψω;
“Αν τὸν εἰπὼ στὰ τρίστρατα, τὸν παίρνουν
(οἱ διαβάτες,
ἄν τὸν ἀφήσω στὰ κλαριὰ, τὸν παίρνουν τ’
(ἀγριοπούλια...
— ‘Ανάθεμά σε ξενητειά, μὲ τὰ φαρμάκια πῶ-
(χειρισμός...

‘Ο Κρυστάλλης, ὑπῆρξε, ὅπως δλοι οἱ
“Ελληνες ποιητὲς, ἀπ’ τὴν ἀρχὴ ἴσαμε ποὺ
πέθανε, πηγαῖος, δόμορφος ὑφάντης τοῦ θρύ-
λου μέσ’ στὴν πίστι ἀντάμα. Συνέχισε τὴ
δημοτικὴ μας ποίησι μὲ τὰ ἴδια ύλικα, πού-
πλεξαν τὰ στεφάνια οἱ κλέφτες καὶ μὲ τὴ
δροσιὰ τῆς ἴδιας αύγης ποὺ ἀνθισθόλησαν
οἱ ἀγνοὶ ἐλληνικοὶ ἔρωτες, μαζωμένα ἀπ’
τὴ βουνίσια παρθενιὰ ἢ τὴ μοσχοβολιά τοῦ
κάμπου. Εἶνε, ἀκόμα, ὁ Κουστάλλης. ἀπὸ
ραβίαστος ἀπὸ «σχολὲς» ἢ «τάσεις», γιατὶ,
πρανομιακὰ, τὰ τραγούδια του ἀνήκουν μό-
νο στὴν ἐλληνικὴ ποίησι. φτιαγμένα μέσα
στοὺς δικούς μας δρίζοντες ἔρχονται—γνώ-
ρισμα τῆς ἐλληνικῆς Τέχνης — σὲ ἀπαυτη
συνέχεια μιᾶς αἰώνιας ποίησης.

Γ! αὐτὸ καὶ δὲν ἀπορούμε, ἐμεῖς τούλα-
χιστον, πῶς δὲν τὸν πραγουδιστής τῆς στά-
νης, δίχως νὰ κατατριβῇ στὴ βιβλιοφαγία,
πλησίασε, ἢ καλύτερα διαιτήθηκε στὰ
ἴδια λειβάδια, ὅπου ἔζησαν οἱ ἀθάνατοι τοῦ
ἐλληνικοῦ Παρνασσοῦ.

Τὰ ἔργα ποὺ μᾶς ἀφησε ὁ Κρυστάλλης,
εἶνε ἔνα πολύτιμο ἐθνικὸ κληροδότημα γιὰ
τὴν ἐλληνικὴ γενιά. Εἶνε ἡ φωτισμένη, ὁ-
λοΐσσα ἀπ’ τὸν ἐλληνικὸ οὐρανὸ, περιοχὴ
τῆς πλημμυρισμένης ἀπ’ τὰ ὑποπτα ποτά-
μια τῆς ξενόφεωτης λογοτεχνίας τῆς ἐπο-
χῆς στὴν δροία ἔξησε καὶ ποὺ κι’ ἀκόμη λι-
μνάζει τώρα.

Σὰν ποιητής, ποὺ κυρίως εἶταν, ὁ Κρυστάλλης, τοποθεῖται στὴν πρώτη κλάση
ἀπὸ κάθε πλευρά — ἄξιος καὶ, ίσως, ὁ μο-
ναδικὸς συνεχιστής τῶν δημοτικῶν μας τρα-
γουδιών.

“Ἐχομε ὡς τὴν ὄρα ποιήματα ποὺ ἔξεδω-
σε—γιατὶ μένουν κι’ ἄλλα ἀκόμα — ὁ
ἴδιος στὶς συλλογές: «Αἱ σκιὰ τοῦ Αδού»,
«Ἀναμνήσεις», «Ο καλόγερος τῆς Κλει-
σούρας τοῦ Μεσολογγιού», «Τὰ ἀγροτικὰ»,
«Ο τραγουδιστής τοῦ χωριού καὶ τῆς στά-
νης», ὅπως, ἐπίσης, εύτυχησε νὰ ἐκδώσῃ,
στὰ στερνά του, κι’ ἔναν τόμο ἀπὸ διηγή-
ματα, ποὺ, σὰν τὴ «Δασκάλα», τὸν τοποθε-
τοῦν στὴν ίδια σειρὰ μὲ τὸν Παπαδιαμάν-
Βιζηνὸ κ.λ. ἄλλους συγγραφεῖς τέτοιας
κατηγορίας.

Τὰ ἐλληνικὰ νιάτα, ἐτίμησαν τὸν τραγου-
διστὴ τῆς φύσης ὃσο κωνένα ἄλλο Νεοέλ-
ληνα ποιητὴ. Πέντε προτομές του έχουν,
τίσμα τώρα, ἀνεγερθῆ καὶ πολλὲς λογοτε-
χνικὲς καὶ φιλολογικὲς διασλέξεις τὸν ἔφεραν
πιὸ κοντὰ στὰ εύρη κοινό.

Δ. ΜΑΝΤΕΛΛΟΣ